

Interview med Inge Bisgaard

Museumsinspektør på Nunatta Katersugaasivia Allagaateqafialu, og beskæftiger sig med bygningskulturarv.

Uddannet arkitekt på Kunsthakademiet Arkitektskole med særlig fokus på restaurering, og har siden 2011 arbejdet med bevaring af kulturhistoriske bygninger i Grønland.

Gør det klart for Inge at vi optager interviewet og få hende til at skrive under på Samtykkeerklæring

Hvad vi laver: Formålet med den her master thesis, vi er i gang med at skrive handler om at komme op med en metode til at dekolonisere design processen af arkitektur. Vi tager udgangspunkt i en gut, som hedder Arturo Escobar og hans bog "Designs for the Pluriverse", hvor han laver den teori om at de lande, der er blevet koloniseret, er blevet påtvunget en vestlig samfund og teknologi. Design processer som vi kender, har rødder i en patriarchalsk, kapitalistisk modernitet, som undertrykker bestemte grupper, samtidig med at de kriser vi står overfor i dag, såsom klimakrisen, ikke kan løses ved at bruge den samme logik der skabte den. Hans kritik af den vestlige politiske, økonomiske og ontologiske strukturer kommer af navnet af bogen "Designs for the Pluriverse", han bruger begrebet "en verden, hvor mange verdener passer ind", som er en modsætning til vestlig universalistiske antagelser og understreger at man har behov for pluriverselle (forskellige verdener) perspektiver. Det gør man så ved blandt andet participatory og speculative design. Design processer der prioriterer folks stemmer og meninger.

1. Start med at introducere dig selv, hvor du kommer fra, hvad du laver?
2. Hvad er kriterierne for at en bygning skal komme på listen over fredede bygninger.
3. Hvad er det for nogle bygninger der er fredet? Hvordan har det udviklet sig siden du tiltrådte i 2011?
4. Hvordan og hvilken rolle spiller bygningskulturarv i den kulturelle identitet?
5. Kan du fortælle hvordan bygninger har, groft set, udviklet sig fra den tid før kolonisering, under kolonisering og efter kolonisering?
  - a. Hvilke funktioner var der? Hvilke materialer?
6. Hvad karakteriserer den Grønlandske arkitektur for dig?
  - a. Når man tager den grønlandske kultur i betragtning, er det så en arkitektur der afspejler den grønlandske identitet?
- i. Hvorfor/hvorfor ikke?
7. Med de bygninger der blev bygget i slut 60'erne og frem til i dag, er det en real mulighed for at nogle af dem kommer på listen over fredede bygninger i fremtiden?
  - a. Hvis ja, hvorfor?
  - b. Hvis nej, hvad er det så for en forandring der skal ske?
8. Hvordan ser du fremtidens arkitektur i Grønland ud?
  - a. Med din viden om bygningskulturarv, hvordan kan den historiske byggeskik informere nutids/fremtidige arkitektur strategier?

Interviewet transskribert

Inge: Du forberedte også at snakke om det. Ja. Skulle ikke beskæftiges indenfor byggeindustrien. Det skulle være tilkaldt arbejdskraft. Fordi at man simpelthen prøver at beholde det der med, at grønlænderne skulle blive i deres erhverv som fangere og fiskere og fordi at fiskeripolitik var noget man satsede på. Så først omkring 1970'erne begynder man at se følgende af det, ved at folk vedligeholdt ikke deres huse. Jeg var sådan en meget ung student i slutningen af 70'erne, hvor jeg faktisk undrer mig over, hvorfor folk ikke vedligeholdt deres huse, og betalte ikke deres husleje og sådan noget. Selvfølgelig er det en overgang, hvor man har haft det der med, hvor man ikke har haft en lønnet indkomst før. Man skal ligesom have en indkøringsperiode til at lære, at nu skal vi altså ikke tage på jagt, når vejret er godt. Nu har vi et arbejde fra 8 til 16 dengang, og så skal man derfra selv sørge for at vedligeholde huset. Da jeg startede som sådan en ung studentermedhjælper om sommeren, der spurgte jeg tit, hvorfor er der ikke nogen, der vedligeholder huset, især dem fra 50'erne og 60'erne. Og det viste sig, at det er fordi, at folk troede, når jeg snakkede med dem, så troede de, det er jo staten, der skal sørge for det. Det er staten, der skal vedligeholde. "Og vi skylder ikke noget." "Jo, jeg kan godt se på det her papir, at I har fået et lån på det og

det og det. Og det er jo noget, I skal tilbagebetale." Mange var dybt chokerede. Der var ikke nogen, der havde forklaret det. Måske er der nogen, der har forklaret det på dansk. Og så bare fået det ud af det, som det mente, at det kunne forstå der. Så det er sådan en del af historien. Og så kommer de danske tegnestuer ind i 70'erne. I starten er det danske tegnestuer, der har adresse i Danmark. Der er G2 på Havseplads inde ved Kultorv. De kontakter forskellige tegnestuer. Nu skal vi have tegnet typehuse, og så senere kommer de der rækkehuse og etagehuse. Men det hele er selvfølgelig et flow af, hvordan danske og andre europæiske arkitekter har byggeri. Der kommer etagehusene ind med Le Corbusier. De har hele den der industrialisering, den funktionelle arkitektur er ligesom bygget på, at man hurtigt kan opføre bygningerne i løbet af kort tid og kan huse rigtig mange mennesker, men samtidig gik man meget op i, at funktionerne skulle være samlet på stueplan, så det hele ligesom hang sammen, og det tænkte arkitekterne i Danmark på det tidspunkt. Det er en god idé, fordi i Grønland der har vi kort byggesæson, og elementbyggeri er lige det, vi har brug for her. Og så hele den der tilflytning til bygderne, til byerne i 50'erne og 60'erne, den lagde en massiv pres på boligforholdene. Så i starten, der byggede man faktisk etagebebyggelserne til den danske arbejdskraft, og så derefter flytter grønlandske familier ind efterhånden. Den eneste, der ligesom var meget fra bygderne, det er Blokke P, som så blev revet ned for en del år. Og der er nogle gode fortællinger derfra fra beboerne, at det var simpelthen bare helt fantastisk, det der med at blive fri for at skulle hen kul og vand, hele det der, og så kunne tage bad, altså i det hele taget, altså bare gå hen og sætte kedlen på, og så er der varmt vand inden længe, og så hele det der var jo en fantastisk ting indtil 70'erne, hvor man den grønlandske befolkning får andre muligheder med at bo i andelsboliger, eller flytte ud i andre rækkehus, eller flytte ud i et hus, fordi at man nu havde en pengeøkonomi, der kunne gøre det. Og der kan man så se et meget klar skift fra dem, der har mulighed for at have fået en uddannelse, de flytter ud, og så dem, der klarer sig dårligt i andre områder, bliver ligesom sat sammen i et område, så man ligesom har tænkt på, når alle de der dårlige betaler, de skal bo derovre. Og så startede hele den der ghettodannelse, som man også kender i Danmark. Så det er lidt samme historie fra med en grønlandsk islet, med at når man ser gamle billeder fra f.eks. Radiofjeldet også etagebebyggelserne i 70'erne og 80'erne, der hænger der bare i Nordbro er det hundeslæder, der hænger ud på altanen. Andre steder er der grønlandsproviant og så videre. Det er den del, man ligesom ikke rigtig har taget højde for, man har bare placeret den, om den fungerer fint i Ballerup og andre steder. Så nu gør vi det også her. Så det er sådan nogle ting, der hele den der bygningshistoriske udvikling har været meget selvfølgelig været meget præget af, hvem der sad og tegnede den. Men i dag, der kan man godt mærke eller se, at der begynder at komme lidt mere ejerskab til bygningerne. Stadigvæk er det en udfordring, at det er faktisk næsten 99 procent af byggematerialerne, der skal fra importeres. Før Hans Egede kom, der var man 100% cirkulær. Man klarer sig med det, man havde. Drivtømmer, hvalben, ribben og så videre, som tagkonstruktioner. Skind, der kan skiftes ud, når det er opbrugt. Og samtidig med at man hvis i sulteperiode kunne man spise det der var altså af skin på væggene og så om foråret tog man tagene af så det kunne lufte ud og så tog man ud på fangstpladserne og kom hjem i september oktober, frosten kommer så sætter man nyt tag på så det der med at boligen bliver udluftet og og hele den der livsform den bliver jo totaltændret da Hans Egede kom der blev man stationær og boede mange ind i de der jordtørvehytter og det havde været ok hvis man boede derfra november til

februar men når man nu boede der hele året så begyndte det fugt og alt det der der blev ikke luftet ud så kommer selvfølgelig alle de der sygdomme, der følger med. Og jeg synes, den der med, hvis man kigger på Nussuaq, så er det jo en af de første i grønlandshistorie, der ligesom laver kløngebyggelser. Og det er andelsboligerne, de kommer ind i 80'erne. Og med det kommer der en større ejerskab til at være andelshaver. Så det er en meget interessant historie, som jeg nogle gange tænker, at når man siger, okay, vi har haft 300 år [faktisk er det fra da Grønland blev til en amt] til at omstille os fra jægersamfund til det moderne liv, som vi lever i dag. Mens Danmark, de har fra jægersamfund til i dag 2.000 år til at omstille sig. Så det har selvfølgelig noget at sige, at hvad vi egentlig er vokset op med. Jeg er fx så heldig, at jeg har en dansk far og en grønlandske mor, som har haft et hus, hvor vi simpelthen fra barnsben ved, at hver sommer skal der vedligeholdes, der skal males, og der skal repareres på vores hus. Det er vores hus, så den skal vi passe godt på. Mens mange andre, der ikke havde de sproglige værktøjer,

og måske adgangen til at være i en position til at kunne få de informationer der er brug for, ligesom bare bliver akt og udsejlet, hvad det angår. Så det er sådan et kort opredt af hele historien. Så hvis der er nogle ting, I vil spørge om, så kan det være, at jeg kan svare på det.

U: Ja, vi har egentlig også forberedt nogle spørgsmål.

Inge: Ja. Lad os bare tage dem, som I har skrevet.

U: Vi kan starte med, at vi har godt nok snakket i 10 minutter, men hvis du bare lige kan introducere dig selv, og hvor du kommer fra, hvad du laver.

Inge: Ja, okay. Jeg hedder Inge Bisgaard, og jeg er fra Narsaq (11.03) i Sydgrønland, og er uddannet i København, og egentlig er jeg først uddannet som ingeniør og da jeg næsten var ved at være færdig som ingeniør, så havde jeg flere gange fra lærerne fået at vide, at jeg hører altså nok mere hjemme på arkitektskolen med den måde, jeg løser mine opgaver på og der kan jeg huske, at en af mine lærere, jeg skulle have til min afsluttende opgave. Han sagde, Inge, fordi han har arbejdet for GTO og arbejdet i Aasiaat, dit afgangsprøje, det skal være at lave en havn til Aasiaat og jeg tænkte, ej nå. Så jeg gik og tænkte over det, og det var simpelthen bare ikke lige det, jeg havde lyst til at skulle lave afgang i. Jeg vil hellere tegne et hus, hvor jeg var meget på det tidspunkt fokuseret på at tage klimaet med, lyset med. Formgivet er et hus, der både har de grønlandske. Jeg lavede en større undersøgelse omkring det der med stenbrud på Bornholm og Italien, og hvordan de laver byggesten, og hvordan man kunne gøre det. Så det var ligesom slet ikke muligt der. Så jeg tænkte mig om, og så sagde jeg mig, at jeg har brug for et halvt års orlov. Så jeg tog orlov på en dansk tegnestudie og arbejdede med grønlandske husbyggerier og så fik jeg sådan en meget hurtig selvstændig opgave, at skulle lave sådan et servicehus til Ittoqqortormiit til fangerfamilie, der boede i Uunartoq, (13.00). Et sted hvor de havde brug for at kunne vaske de selvskind, de sælger, og bearbejder, og skrabe dem under ordentligt forhold og isbjørneskin, der næsten ikke kan gøres inde i sådan et lille hus. Så der var der sådan et gammelt vejrstationshus, hvor de har et ballonhus, der er seks meter højt. Så sagde han, at det er lige det sted, hvor vi måske kunne gøre noget. Så jeg tog til Skåsby Sønden og kom ud til Uunartoq (13.30) og snakkede med fangerfamilierne, for at lave nogle notater på, hvordan arbejder det, hvordan fra sælen bliver bragt ind, til

den bliver hængt ud på rammen. Og det var faktisk utroligt spændende, og det lavede jeg så et projekt på og det var de meget imponerede af på tegnestuen og sagde Inge, hvad med at gå arkitektvejen, og jeg har jo allerede været uddannet teknisk assistent, og så næsten ingenør, og jeg orkede næsten ikke mere skolegang. Men så søgte jeg ind på Arkitektskolen, og så sendte jeg det der projekt. Så dengang der kunne man få tilgodeset tre år af ens arkitektuddannelse, hvis man i forvejen havde en anden. Så det tænkte jeg så på, at når jeg så tog et halvt år, det kunne jeg godt klare. Så gik der 14 dage, så fik jeg at vide, at jeg var blevet optaget. Så da jeg kom ind på Arkitektskolen, der føler jeg mig bare hjemme, jeg kom ned i en vase, der passede mig fuldstændig. Så jeg gik der i tre år og fandt ud af, at hold da op, jeg har så meget mere at lære, så jeg tog hele uddannelsen. Så det er min tilgang til hele det der.

Men det har så også betydet, at mit grønlandske var fuldstændig forkvaklet, da jeg kom tilbage. Jeg havde både samlet set 24 år i Danmark, og så det brugte jeg meget af min første tid her, fordi i slutningen af 80'erne og 90'erne, der fik man simpelthen bare at vide, at hvor taler du dog forfærdelig grønlandske, lære grønlandske, og bla bla bla. Så det var faktisk det, der gjorde, at jeg simpelthen tog mig gevældigt sammen, og begyndte at læse aviserne på Grønlandsk, selvom i starten det tog mig timer at bare komme igennem en artikler. Men i dag, der er der meget få ting, jeg ikke kan sige, fordi det kræver bare, at man bruger det, og så lad være med at høre på dem, der siger, om du siger det forkert. Så det er min introduktion til det her. Jeg har så haft tegnestue indtil 2011, og jeg lavede sådan et bygningsseminar, bygningsbevaringsseminar her i Nuuk, hvor jeg hjalp museet her med at afholde den. Fordi jeg også er uddannet indenfor restaurering, at jeg ligesom hjalp museet med det. På det tidspunkt, der er alt arbejdet med de gamle historiske bygninger i København på Nationalmuseet, hvor Karsten Rønnows tegnestue var tilknyttet. Så der fandt vi så ud af, at vi tog temperaturen på Grønlands Bygningskultur til det der seminar, og der fandt man hurtigt ud af, at det her, det er virkelig noget, der skal løftes. Så de satte en stilling op, og jeg søgte den, og jeg tænkte i første omgang, at okay, jeg tager to år ud her, og så gør vi det. Men efter to år, så var jeg simpelthen fuldstændig bidt af det og har siden hen lukket halvt ned for min egen tegnestue, og så har jeg faktisk været her siden, så det er et spændende område.

U: Ja, så har vi læst os frem til, at du arbejder på bygningskulturarv. Og så er vores andet spørgsmål, hvad kriterierne er for, at en bygning kommer på listen over at fredes bygninger?

Inge: Ja, kriterierne er jo, at der er en lovgivning, som dækker grønlandskulturarv og i den, der er den delt op i fortidsminder, det er så de grave og tørvehuse som man ser rundt omkring. Det andet er bygninger og i den der står der, at det er for at bevare den historiske kulturarv, skal vi ligesom passe godt på de gamle bygninger, så de ikke mister de værdier, der ligger i dem. Det vil sige alle spor igennem tiderne. Så da jeg kom hertil, der kunne jeg se, at man udskiftede alt for meget, unødvendigt. Og det er sådan set det, jeg endelig har været ansat på til at bl.a. og rådgive, tegnestuer som ingeniør- og arkitekttegnstuer og kommuner og selvstyret. Hvor jeg sidder her og hjælper dem videre.

U: Så hvad er det for nogle bygninger, der er fredede, og hvordan har det udviklet sig, siden du tiltrådte?

Inge: Ja, altså, det har altid hersket en, hvad hedder det, tvivl om, hvad betyder det endelig? Altså, hvad er forskellen mellem fred og en bevaringsværdig? En fredet bygning, det er sådan, der har en national værdi for hele landet. Og et bevaringsværdigt hus har som regel lokal betydning. Det kan være, det er en, der har været fremme i skoene omkring et eller andet bestemt. Det kan være en digter fra byen eller politiker fra byens hus, der ligesom bliver bevaringsværdigt, men ikke fredet. Og der er det jo kun også fordi, at mange af de bevaringsværdige bygninger er med til at skabe miljø. Og f.eks. her ved Kolonihavn, der er jo både fredede- og bevaringsværdige bygninger ind imellem. og mange gange, hvis det er sådan, at kommunen, der ligesom er tilsynsførende for bevaringsværdige bygninger, ikke er særlig gode til at holde det ved lige, så kan vi komme og sige, hør her, det har stor betydning for hele miljøet, at hvis der er en enkelt bygning, der bare forfalder og ser forfærdeligt ud. Så der er det kun de ydre facader på bevaringsværdighuse, man tænker på. Mens i fredet bygninger er det både indvendigt og udvendigt og det kan også være noget ude i nærområdet som har tilknytning til huset. Efter jeg kom her i 2011, der var der intet kontor. Alle informationerne var spredt for alle vinde, så i første omgang brugte jeg det første to år til at bygge et kontor og samle materialerne sammen. Finde ud af, hvor mange bevaringsværdige bygninger er der på landsplan. Selvom det ikke er vores arbejdsområde, så vidste jeg bare, at kommunerne ikke har fagpersonalt til at tage sig af det, så jeg tænker, vi tager det hele med et slag.

Så det med at bygge kontor op, det er jo, at mange af bygningstegningerne ligger måske på Landsarkivet i Danmark, og Rigsarkivet, og Arkitektskolen har også, og Nationalmuseet har også, og sådan nogle tegnestuer. Så der får jeg fat i dem, og siger, at vi har alle bygningstegningerne og sagsmapper på bygningerne fra 1950 her i Grønland, fordi G2 overleverer deres arkiver. Men indtil 1950, der ligger det spredt over det hele. Så det var med at få samlet det sammen og lavet. Nu har jeg en bygningsarkiv, der fylder omkring 800 bygninger. hvor det er delt op i regioner med Avannaata-kommunen, Qeqqata-kommunen osv. (22.20) Når man kommer ind i byområdet, der kan være en, der ringer fra Kommune Kujalleq (22.28) og siger, at vi har B-nummer. Alle bygninger har et B-nummer her i Grønland. Så vi har et B-nummer, B18. Vi vil gerne høre, om der har været nogle bygningsarbejder på den tidligere, fordi vi skal til at holde istandsæt. Okay, så går jeg ind, og så for hver bygning er der listet undermapper med tegninger, og dialoger, og kommuneplansmæssige forhold, og restaureringer, reparationer, og sådan alt står der, og så foto fra, mange af dem har fotos helt fra begyndelsen af 1800-tallet. Og fotos fra 1800-tallet med bygningens udvikling. Så lige med det samme, når folk ringer, kan gå ind og sige, der er sket det og det og det og det gennem tiden, og derfor er det altså et meget intakt hus, I har med at gøre, så I skal være meget forsigtige. Så når de laver et projekt, så skal I sende det til grænsning her. Så kigger vi det igennem, kommer med nogle bemærkninger, kommentarer, så det er sådan, den er bygget op i dag. Så det er det, der er. Og så er det hele tiden bare formidling af området, så folk får en forståelse af, hvad det betyder.

U: Hvad er det så med, er I også involveret i for eksempel gamle boplads'er, hvor tørv huse har ligget?

Inge: Ja, og det er i hvert fald en hang, vi har her. Arbejdet er med de stående bygninger, som står der. Det er fordi vi er underlagt departementet for kultur og den lovgivning siger jo, at den stående bygningskultur er det, som Nationalmuseet skal

føre tilsyn med og værne om. Så der har været meget lidt tid til at gå ud og kigge på de gamle tørvemosehuse. Vi har nogle enkelte, som vi selvfølgelig har fredet. Der er nogle i Uummannaq. Der er sådan få steder, hvor de gamle tørvemosehuse, som egentlig er fra den tid, vi kalder dansk-grønlandsk tid, hvor overgangen er ved at gå fra tørvemose huse til træhus. Så det er tit med tørvemose på væggene, hvor der er så sadeltag af træ. Så det er det, der er tilbage. Men jeg har stadig en projekt liggende, som jeg skal have fundet midler til. Det er oppe i Dundas Umanak, oppe ved Thule Airbase, hvor de der folk, der bliver forflyttet i 1953, bor ude og der står bygningerne stadigvæk med drættet tag og nogen med hvalbrætter. Man kan stadig se interiøret i nogle af dem, det er min store drøm at komme op og få det målt fuldstændig op og beskrevet, hvad det er for nogle materialer, der er, men indtil nu er det ikke lykkedes endnu. Jeg håber lidt det her til sommer måske, men det er altid midlerne, der er en udfordring, fordi det er så dyrt at rejse. Indtil nu har jeg haft en del rejser til Nordøstgrønland med de der fangsthytter og ekspeditionshytter. Men det er så fordi, at Aage V. Jensen fonden har stået bag, men nu er jeg næsten færdig med at tegne dem op, I hvert fald det vigtigste.

U: Hvilken rolle spiller bygningskultur af i den kulturelle identitet?

Inge: Det kan man se, fordi vi herfra har haft meget formidling, også via radioen, hvor jeg bliver inviteret til at fortælle om, f.eks. var jeg med sammen med Realdania, lave et projekt på de der Ilimanaq-huse, hvor og det var enormt spændende, for der er det nogle restaureringsarkitekter, som virkelig går op i, at det skal gøres ordentligt. Fordi her har vi tilbøjeligt til, på grund af økonomien, at sige, at man bliver nødt til at lave sådan en mellemløsning. Men her går det fuldstændig bare helt ind i restaureringsteknikker. Så bare det der tørvemose huse har kostet 26 millioner for dem. Der var det sådan, for eksempel, da vi første gang kom ind i husene, og jeg skulle vise husene frem, havde ikke været brugt i 1980. Der var et busglas, der var røget, så der lå sne inden. Hundene er skidt rundt omkring, og der var masonitplader på væggene. Det var helt forfærdeligt. Men der havde jeg, inden Realdania kom, været oppe på loftet og kigget på hovedkonstruktionen. Der kunne jeg bare se, for at få en boremaskine ind i det der Bromers træ, som det var fuldstændig intakt. Så da de kom og sagde ham fra Realdania, det er nej, det er simpelthen for stort et arbejde, det er kun klimaskærm, og inde bagved er der jo bare det simpelthen sundeste trækonstruktioner. Så gik vi rundt og kiggede lidt, og så sagde han, så efter vi havde lavet undersøgelser, så kunne jeg godt se på ham, at han blev mere og mere hug på det, men alligevel var han usikker på, om deres chef i Realdania ville godkende det. Så da vi kom tilbage til Ilulissat om aftenen, også skulle vi spise sammen. Så sagde han, jeg snakker lige med ledelsen, og jeg tror ikke rigtigt på det, det kan du lige så godt forberede dig på. Så da jeg kom op, vi skulle spise mere, om aftenen siger han, vi går i gang. Og det var simpelthen bare en helt fantastisk oplevelse. Og vores krav var, at med det projekt, der skal det være en treparts aftale, det vil sige, kommunen skal involveres, og der skal være en, der holder det i drift bagefter, og at det bliver brugt. Og så at, hvad hedder det, forlanger at får ejerskab for det og vi skulle bruge så vidt muligt grønlandske håndværker, som der skulle læres op. Så det blev en meget, meget spændende projekt, hvor der var blandt andet det der med, da vi tog masonitpladerne af, så var der det fineste, fineste væglærrede bagved med en petroleumsgrøn farve. Da vi undersøgte det, det viste sig, at det faktisk helt op fra den tidlige tid, der i 1732, hvor de brugte skibssejl, den havde de spændt op på rammer,

og så satte de på vægge og lofter. Den fik vi konserveret af nogle konservatorer. Og det betyder, at man både kan se syning, og det har de jo selvfølgelig dengang, hvis der kom hul i den, er blevet lappet. Men jeg kan se, at det er de samme syninger, man bruger, når man syrer kajaklapper, fordi de skal holde og være vandtæt. Den syning har de brugt flere steder, som vi selvfølgelig også har lavet være, samtidig med, at det giver en fantastisk akustik inde i rummet. Dem har det som vægge i dag, så selvfølgelig inde bagved har det det isoleret og nyisoleret, også er hele den ventileringsdel blevet meget flot løst uden at man kan se det. Så det er bare det at fortælle i radioen på Grønlandsk, hvordan Ilimanaqs bestyreboligs vægge kan fortælle om tiden. På den måde kommer der efterhånden en refleksion fra befolkningen, der ringer ind og siger, vi har stadig den gamle køkkenbord, som en inuit, du har snedkereret, og den er jo funktionel nok. Men hvor folk bliver mere bevidste om, at hvis det er sådan, at man kan lade sporene stadigvæk være der, så kan man nogle gange datere det helt tilbage til husets opførelse. Og det er det, man ikke kan på mange af de bygninger endnu, fordi der har bare blevet reparationer uden at tage hensyn til, at det er en gammel bygning. Så meget af det er skrællet af, især indfatninger, fordi sådan en indfatning, når jeg kigger på en, det er indenfor den typiske indfatning fra 1853. Når jeg går ind og kigger, så kan jeg bare se glasset, og der er stadig **truge** glas på den der også (33.30). Så man kan sådan hele tiden få en fortælling af huset, og det har jeg gjort mig ud af at fortælle folk. Du har snakket om, hvordan arkitekturen har udviklet sig, så kan vi bare gå over

Ulloriaq: Så hvad karakteriserer den grønlandske arkitektur for dig?

Inge: Det er et hus, som først og fremmest, når jeg tænker altid på, især når jeg er oppe i Nordøstgrønland, så kan jeg se, hvor de senere ekspeditioner og fangsmænd, hvor og hvordan de bygger. Og når jeg har været ved hytterne eller stationerne, så kan jeg se, at der altid er en inuit boplads. Der er gode anker for at holde adgangsforhold fra havet, vindmæssigt ligger det på den gode side, og tit er det omkring åben vandtil fangst om vinteren. Så det er sådan nogle ting, som ligesom spiller ind. Og der synes jeg, at man ser mere og mere, at når folk ligesom bygger til, og især når de gerne vil have noget nyt på huset, så ser man jo, at meget af det er at have plads til alle sine redskaber, som er til vinteren og til sommeren. Det er jo begge to noget, der fylder mig hver især. Og især i byerne, hvor pladsforholdene ikke er særlig meget i og omkring rækkehuse. Og tit, når man ser i rækkehuse, så er skuerne fuldstændig brødfyldt. Det er en af de ting, som jeg synes, man ser meget mere i, fx når man rejser nordpå, hvor mange, fx i Upernivik og i Uummannaq og også i Qeqertarsuaq, (35.00) som stadigvæk bor i enfamiliehuse. Og der kan man tydeligt se, hvordan de har ændret indgangsområdet før i tiden, fordi det er et typehus. Så har man placeret engangsområdet uhensigtsmæssigt omkring det med vind og vejrforhold. Så der laver de det om, så der kommer en større vindfang, hvor der ligesom er zone inddelt. Der er næsten ude og en mellemzone og så en zone. Nogle har fire zoner. Og så samtidig også med, at man har et primært rum, ligesom i gamle dage, hvor man bare havde briksen, og så er det rummet her, vi skal varme. I mange grønlandske hjem, der er primært rummet faktisk ved at være sådan en, hvor både køkken og alrum er et meget velkommen ting her, fordi det er den der kontakt og mad, og det at være sammen, fylder så meget i vores hverdag, kaffemik. Så det påvirker selvfølgelig indretningen. Man kan se, at før i tiden prøvede man at indrette sig i de ting, der nu er blevet tegnet. Hvilket gør, at man kan se, at kærligheden til sin

bolig er so-so. I dag føler jeg den meget, meget mere. Og jeg håber også, at der kommer meget mere af det der med at bygge med genkendelige materialer, stedlige materialer. Tagformer, der ligesom tager hensyn til vind forhold, læsteder, hvor man kan sidde og bygge sig i vintermånederne, hvor der er læ. Og det er sådan nogle ting, der begynder at arbejde sig ind.

J: Men det skal det nok. Jeg tænker så sådan noget i forhold til materialer og sådan noget, fordi det som vores projekt kommer til at gå ud på. Det handler jo om, først og fremmest, at vi gerne vil holde noget af det sjæl, og det der er derude, fordi vi vil ikke bare rykke det ned, og så skulle til at bygge nyt, fordi igen, der er det der med, at det har en vis historie, altså på trods af, hvad det historien ligesom er, så har den, ligesom noget, der hører med. Hvad tænker du sådan i forhold til materialer og sådan noget, for dig, indikerer den grønlandske arkitektur?

Inge: Ja, det er det. For eksempel, når jeg regner, nu har jeg lige været nede i La Gomera, der nede ved Tenerife, en lille ø. Der kan jeg bare se, at for eksempel, beboerne bruger meget det der stedslige materiale som sten til en del af bygningen og laver nærmest en terrasse, fordi det hele er så, hvad hedder det, der er så lidt jord, at man på den måde kultiverer landskabet, sådan så du kan bygge på det, og derefter lave have, eller hvad man nu det er lidt det samme her, at når vi for eksempel om sommeren er det jo meget livet ude i naturen, hvor vi tager ud på fangst og jagt og fiskeri osv., så når vi kommer til stedene, så finder vi altid et sted, hvor der er godt at ankere, og så inde på land, og hvor der er god tilplads. Altså at man forholder sig meget til landskabet, fordi det er jo ikke bare sådan lige til. Men de steder, hvor jeg har set, f.eks. hvor jeg kommer fra i Nasser, der har man fået meget ud af, og også i Qaqortoq (39.30), at bygge med stedets stenmaterialer, hvor man i slutningen af 1700-tallet inviterede nogle bornholmske stenhugger for at lave hele havnemålen, og så elvløbet, langt ind i elvløbet. Og det står der stadigvæk i dag, og det er holdbart. Det skal vedligeholdes en gang imellem, hvis isen har skubbet en sten ud.

Bygningerne er lavet af sten, murer. Og det samme i Igaliq har de også en byggeskik der, hvor de bruger sten, lokale sten til at bygge. Det giver en genkendelighed, en ro på stedet. At man føler sig, at man er med en del af stedet. Det giver en meget mere tilhørsforhold, når man kan se genkendelige materialer. Og der tænker jeg bare sådan en kombination med træ, for det træmateriale her i landet, det er simpelthen bare helt unikt. Desværre kan vi ikke gror dem, men det er det bedste materiale, fordi de kan arbejde med frost og tø.

J: Så nævner du meget det der med sten. Hvorfor er det, at man ikke... Jeg forstår godt, at der er en stor bearbejdningsproces, selvom materialet er... Det er nemmere at bygge et træ. Hvorfor er det, at man ikke ser, eller har set mere? Alt er jo meget af det træ, du ser jo ikke mange af dem, der er lavet med skiffer, det ser man jo ikke heroppe.

Inge: Det er hele den der licitationslov, vi har, der gør, at der står, at normalt så er det den billigste bud, som man vælger. Og man har normalt en bevilling, der siger så som inden for den bevilling skal man simpelthen strække tingene for at få det til. Altså måske kan det være størrelsen på køkkenet, eller skal noget af det gå ind til stuen, eller badeværelset, eller værelserne. Så det er sådan helt det der med at trække elastikken rundt ind i de lille kvadratmeter, man har at gøre godt med. Og så, det jeg tænker, det man måske på sigt kunne gøre i fremtiden, det er, at man giver mulighed

når huset er færdigt, at man har gjort klar til, at man kan for eksempel beklæde huset med stedessten, fordi for eksempel det jeg nu har, nu har jeg rejst meget i Japan, og der er det meget god til at først bliver huse bygget, som man nu gør i dag. Derefter så kommer de og sætter beklædning på, sådan så husets arkitektur har på forhånd været tegnet med sten, men det er noget, man gør senere, når familien måske får en halv million opsparet, eller en million, hvor meget det nu koster. Så det er den der tankegang, tror jeg, man bliver nødt til at have, fordi her er det så kostbart at sende sten imellem byerne og bygderne. Nu har man fx, at de fleste byer har en stenbrug, men det er sådan mest til vejarbejde og til måske noget fundaments planning osv. Men på sigt kunne man jo gøre det, at det skaber nogle arbejdspladser hver sted, hvor man i stedet for at bestille successten ud fra og fragte dem her op, at man laver nogle brud, hvor man både laver til vejbelægning og til husbeklædning, og så på den måde, tror jeg, det vil vokse. Fordi også mere, nu har man jo arbejdet med de der sikublok, og jeg håber at, altså tingene tager jo mange år før de ligesom kommer igennem og jeg tror på at psikoblok også nok skal lykkes en dag. Det har bygget en del med Sikublok i Narsaq, hvor man har lidt problemer med, at de sprækker hele vejen igennem, fordi man ikke har været oppe på de der dilatationsfugre, som skal være, når man murrer op. Så det er sådan en proces, der skal tælle, før man ligesom lærer det ordentligt at kende. Så det er det, der er mere håndværket og at forstå, hvordan det skal gøres? Ja, og jeg tænker, at i stedet for i første omgang at lade være med at tænke i eksport, så kunne det jo være til bymæssige formål, at man har en lille lokal, i forbindelse med det stenbrud, man har, at lave en lokal afdeling, som skaber arbejdspladser.

J: Ja, fordi jeg synes, det er også en skarp vinkel at have. En ting er jo, at man siger, at vi transformerer det her. Så det gavner dem, der bor der. Men man kan sige, at måske at tage et materiale lokalt, og ligesom kunne starte en industri, skaffe arbejdspladser, så får det lidt større volume. Det vil ikke kun gavne den lokale, men det vil faktisk også gavne det lidt større billede. Så det er et spændende nok perspektiv.

Inge: Ja, ligesom hvis vi nu bare tænker på Maarmoorilik, som har leveret marmor til hele Nationalbanken og formøderiet. Altså det har jo været brugbart, når jeg ser det i dag, så ser det stadigvæk sundt ud. Så det er jo en mulighed på forskellige måder. Men man skal huske bare at starte i små, og så udvikle det langsomt. Det er en langsomlig proces.

U: Ja, vi har to spørgsmål. Men nu hvor vi lige snakkede lidt om Narsaq, så har vi snakket med folk, som har snakket om det her hus, som er bygget af, jeg tror en, der hedder Knudsen, i 80'erne.

Inge: Ja, jeg kender ham godt. Jeg har faktisk været involveret i det mere og mere, at tegne nogle husformer til ham. Ja, altså det er ham, der har faktisk brugt utrolig meget tid på at udvikle det, og faktisk i tæt samarbejde med DTU. Jeg ved, at DTU har bygget en bygning i Sisimiut som siges at også fungere rigtig fint. Men det er stadigvæk en proces, og jeg tror, at Jacob Knudsen er kørt træt i det der, fordi det er et kæmpe projekt alene at prøve at få op.

U: Ja, vi har prøvet at finde det på nettet, men uden held, det der hus.

Inge: Nå, hvis I går ind på DTU's hjemmeside, så tror jeg, I kan finde den der eller Arctic.

U: Så har vi kun to spørgsmål tilbage. Med de bygninger, der blev opført fra 60'erne og frem til i dag. Synes du så, at der er en reelt mulighed for, at nogle af dem kommer på listen over fredet bygninger i fremtiden?

Inge: Ja, helt klart. Jeg har lige været til restaureringsseminar i København. Kulturstyrelsen afholdt. Så er der Kulturstyrelsen afholdt. Og de begynder jo at kigge på bygninger fra 50'er til i dag. Fordi man har haft mest bevågenhed over at få overblik på, hvor meget de fredede bygninger stadig har fredningsværdig, og nu er man ligesom kommet igennem det projekt. Og nu er det så sådan, at hele den der industrielle udvikling, der er sket der fra 50'erne, der begynder at, altså hvis man bare går ind på Realdanias hjemmeside, så ser man jo mange af de der gamle værfter og ting og sager, der bliver genbrugt på en meget smuk måde. Så det håber jeg også, at man gør her. Jeg har i hvert fald listet nogle op, men det, der kan være svært, det er, når det er privatejet. Fordi fredningsloven stiller nogle ret skarpe krav til, hvordan du vedligeholder den, fordi du kan ikke bare købe noget nede ved Stark og så sætte op.

U: Okay, sidste spørgsmål. Hvordan ser du fremtidens arkitektur i Grønland? Og så med din viden om bygningskultur, hvordan kan den historiske, inuitbyggeskik, informere nutidens eller fremtidens arkitekturstrategier?

Inge: Ja, altså en af de ting, som jeg har tænkt mig på, det er, at jeg har snakket med Minik Rosing omkring det der gletchermel, om man ikke kan bruge det inden for byggeindustrien. Fordi det vil være, at by har nærmest en isbred lige i baghaven. Men det er stadigvæk en proces, der har lange udsigter. Men jeg tror på, at vi med den generation, der er på vej, og jer, at I kan være med til at få, hvad hedder det, dreje arkitekturen mere over i noget mere regional arkitektur, som netop med de der materiale, man selv kan skaffe, så man ikke er afhængig af, at 99% af det skal importeres. Og vi har jo mange af mineralerne, og det er samme klasseindustri, det kunne også på sigt blive en ting. Og en af de ting, som jeg i øjeblikket kører med, det er at lave naturmaling med tran, hvor det faktisk er bedre resultater sammenlignet med linolie-maling. Og vi har pigmenterne, og jeg prøver at bruge pigmenter fra, har alle de der klassiske pigmenter, og jeg prøver at arbejde med den røde, hvor ikke alligevel sandsten, den har den fuldstændig samme sammensætning, som den, man kan købe i forhandlinger i Danmark. Men så nu har vi noget, der vi plejer at sige, du skal bruge en svensk rød. Nu siger vi så, at I skal bruge en Igalikurød. Men det eneste, vi skal importere, det er knust harpiks, fordi det er den, der binder malingen sammen. Men det går ved tranmaling. Du kan ikke lugte den der tranlugt. Men når man lige har malet det, og der er storm og regn næste dag, og man går over og kigger, så er den helt tør. Fordi det er havpattedyr, som skyer vand. Så der er så nogle mange ting, som man kan arbejde videre med. Det ligger bare stadig. Hvad hedder det her? At arbejde stille og roligt videre.

J: Jeg kom til at tænke på de artikler, du har skrevet, f.eks. det der med ejerskab. Er det noget, der er publiceret?

Inge: Nej, det er mest til interviewer. Jeg har ikke skrevet det der med ejerskab. Måske mere i forbindelse med, hvis man kigger på Realdanias projekt med Elieman Arcusen. Ja, det var fordi, der var et eller andet interessant i det. Hvis du havde et eller andet, man kunne læse fra dig, eller et eller andet i henhold til det. Jeg har ikke sådan specifikt arbejdet med den enkelte del, det der med ejerskab. Jeg har mest

været fokuseret på at fortælle folk, at, når de er i gang med så stort et projekt, at husk nu på, at folk skal tage ejerskab for det. For ellers fungerer det ikke i fremtiden. Ja, okay.

J: Men altså, i hvert fald tusind tak for din tid. Jeg blev glad for, at du kunne, på trods af vi troede, at du ikke havde tid.

Inge: Nej, men jeg har altid tid til... Jeg synes, det er så vigtigt.